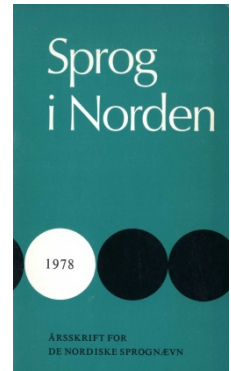

Sprog i Norden

Titel: Det nordiske sprogfællesskab – historisk set
Forfatter: Allan Karker
Kilde: Sprog i Norden, 1978, s. 5-16
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Det nordiske sprogfællesskab — historisk set

Af Allan Karker

Det nordiske sprogfællesskab omfatter ikke hele Norden. For det første tilhører sprogene i Norden to forskellige sprogætter: finsk og samisk hører til den uraliske sprogæt og kan kun i geografisk forstand regnes for nordiske sprog, hvorimod islandsk, færøsk, norsk, svensk og dansk tilsammen udgør den gren af den indoeuropæiske sprogæt der i sprogvidenskaben betegnes som de nordgermanske eller *nordiske sprog*. For det andet er det kun tre af disse fem i sproghistorisk forstand nordiske sprog der har andel i hvad man kalder det nordiske sprogfællesskab, nemlig norsk, svensk og dansk, der — med visse forbehold — er indbyrdes forståelige.

Men engang har de alle fem været parthavere i fællesskabet.

De ældste runeindskrifter i Skandinavien, fra perioden ca. 200—700 e.Kr., synes alle at være affattet på ét og samme sprog (kaldet urnordisk), og skønt de yngre runeindskrifter allerede fra 800-årene viser en begyndende udvikling af lokale særtræk, betragtede man det sprog der taltes i Skandinavien og på Island — der jo kort før 900 blev koloniseret fra Norge — som ét sprog; endnu i 1200-årene betegnede man det med et fælles navn som vi kender fra den gamle norsk-islandske (norrøne) litteratur: *dönsk tunga* 'dansk tunge'. Oprindelsen til denne betegnelse kender vi ikke, men det er ikke usandsynligt at den er blevet til hos et nabofolk til nordboerne — enten hos sakserne mod syd eller hos angelsakserne i England: for dem var jo danerne den nærmestboende og bedst kendte nordiske stamme. Men længere end til en formodning kan vi ikke nå, for hverken på tysk eller på engelsk er der overleveret noget udtryk der svarer til "dansk tunge". Hos de normanniske hertugers historieskriver Dudo, der skrev på latin kort efter år

1000, finder vi ganske vist betegnelsen *Dacisca lingva*, men det er ikke sikkert at den afspejler fællessproget "dansk tunge", eftersom *lingva* på latin, foruden at betyde 'tunge', er det normale ord for 'sprog': når danskerne (og de andre nordiske folk) kaldtes *Daci* på latin, måtte deres sprog helt naturligt kaldes *Dacisca lingva*.

Men idet der nu eksisterede en forestilling om et fælles nordisk sprog, kaldet "dansk tunge", og der samtidig fandtes et dansk rige og et dansk folk, der betragtedes som forskelligt fra det svenske, det norske og det islandske folk, så bliver ordet *dansk* i mange tilfælde vanskeligt at tolke når det bruges som betegnelse for et sprog. I 12. bog af sin *Danmarkskrønike* fortæller Saxo Grammaticus således om hvordan kong Erik Eje-god under sit ophold i Konstantinopel hilste på den byzantinske kejsers nordiske livgarde, som Saxo kalder *Danicæ vocis homines*, ordret 'mænd af dansk røst', dvs. mænd hvis modersmål var "dansk"; men her er det umuligt at afgøre om Saxo med "dansk" tænker på fællessproget i Norden eller specielt på den variant deraf som taltes i Danmark. Selv når der entydigt er tale om sproget i Danmark, kan vi strengt taget ikke vide hvad vi skal lægge i betegnelsen "dansk". Det gælder ikke blot når betegnelsen forekommer på latin, som fx når et dokument fra 1140 taler om den afgift "der med en dansk glose (*Danico vocabulo*) kaldes midsommergæld"; det gælder i princippet også når betegnelsen dukker op i selve modersmålet, tidligst i fortalen til Jyske Lov fra 1241 (bevaret i et håndskrift fra omkring 1300), hvor der henvises til "denne lov der her står skrevet på dansk (*thennæ logh thær hæræ standær scriuæn a danskæ*)". Spørgsmålet bliver da: hvornår begyndte man at opfatte de nordiske mål som forskellige nationalsprog?

I tekster fra middelalderen er det ganske almindeligt at der ikke hæftes nogen nationalitetsbetegnelse på det sprog der betragtes som modersmålet. Det kaldes simpelt hen "vort sprog". Den islandske lovbog Grågåsen fra 1117—18 taler således om "de tre kongeriger hvor vort sprog (*vår tunga*) tales" — nemlig Norge, Sverige og Danmark. Skrev man på latin, kunne man ty til udtryk svarende til "modersmålet", fx hedder det et sted i et skrift fra omkring 1180 om de ældste norske konger: "det

slaviske område som vi på modersmålet (*materna lingva*) kalder Vendland". Det almindeligste var dog, når man skrev på latin, at anlægge et kosmopolitisk syn på det lokale sprog, som man da gerne kaldte "almuesmålet". At dette udtryk kunne forekomme i pavelige skrivelser er ikke sært, men også indfødte skribenter tog det gerne i deres pen: fx rapporterede to svenske præster i 1310 om en bandlysning at "vi læste bandbullen op for en talstærk forsamling af både gejstlige og lægmænd og oversatte den til almuesmålet (*in vulgari*)". Udtryk som disse, der ikke navngiver sproget, er langt de mest gængse. Men der findes nogle få undtagelser som giver os løsningen på det spørgsmål vi stillede ovenfor.

Først må vi dog tage forbehold når det gælder udsagn af fremmede. I 1078 tænkte paven på at sende missionærer til Norge, men opgav det "på grund af de store afstande og navnlig på grund af de ukendte sprog (*propter ignaras lingvas*)". Dette kan ikke godt tages som et sikkert vidnesbyrd om sprogforskelle i de nordiske riger; paven havde utvivlsomt kun vage forestillinger om sprogforholdene i Norge og ville ikke risikere at undervurdere vanskelighederne. Hundrede år senere (1194) tales der i et andet pavebrev igen om sproget i Norge. Nu kaldes det *lingva Norvagica*. Men dette viser ikke andet og mere end at sproget i det land der på latin kaldtes *Norvagia* naturligvis måtte være "det norvagiske sprog": *lingva Norvagica*. Endnu et par hundrede år senere (1376) mente Vatikanet ikke engang at turde gå ud fra at en gejstlig fra Nidaros var i stand til "at tale og forstå sproget i Oslo"! En helt anden opfattelse finder vi i begyndelsen af 1200-årene hos den spanske ærkebiskop Rodrigo Ximenes; han mener at indbyggerne i Tyskland, Danmark, Norge, Sverige, Flandern og England "har ét fælles sprog, om end med dialektforskelle". Et hundrede år forinden, i 1122, skrev den engelske munk Ælnoth i Odense om *Glaciales* (dvs. islænderne) "som de kaldes både på deres modersmål og på det danske og norske sprog (*tam patria qvam et Danica et Normannica lingva*)". Af denne formulering er det ikke klart om Ælnoth regner sproget på Island, i Danmark og i Norge for ét eller tre. Når han indlader sig på at forklare betydningen af visse danske stednavne, bru-

ger han regelmæssigt udtrykket *lingva Danica*.

Langt større værdi for os har udtalelser af indfødte nordboer. Saxo fortæller i 5. bog af Danmarkskrøniken at den norske høvding Erik den veltalende (i den norrøne overlevering kaldes han Eiríkr inn málsþaki) på et togt til Danmark landsatte "to spejdere som kunne dansk (*duos Danicæ facundos lingvæ*)". Historien er opdigtet, men den viser at der på Saxos tid (omkring 1200) må have været en tydelig forskel mellem danskeres og nordmænds udtale, til trods for at Saxo selv i sin fortælle til krøniken understreger at Danmark "både sprogligt og geografisk (*tam vocis quam situs affinitate*) står Sverige og Norge nær".

Den anonyme forfatter af *Historia Norvegiæ* taler et sted om et overnaturligt væsen der kaldes *maræ* "på norsk (*norwaico sermone*)". Ifølge Asgaut Steinnes er krøniken skrevet omkring 1195 af en nordmand som på det tidspunkt levede i landflygtighed i Danmark. Er denne antagelse rigtig, tyder udtrykket *norwaico sermone* på at krønikeskriveren var sig bevidst at hans norske mål adskilte sig fra det der taltes i hans danske omgivelser. Et halvt hundrede år senere bemærker den islandske forfatter Óláfr Þórðarson hvítaskáld at tyskere og danskere har bevaret udtalen af lyden *v* foran *r*, mens *v* "er forsvundet i det norrøne mål (*þat er nú ekki haft í norrænu máli*)". I dette tilfælde skelnes der altså mellem det danske og det norrøne, dvs. det norsk-islandske sprog; og det ligger nær at formode at udtrykket *norwaicus sermo* i *Historia Norvegiæ* er en latinsk gengivelse af netop denne betegnelse for modersmålet: *norrænt mál*.

Det gamle litterære navn "dansk tunge" (*dönsk tunga*) var nemlig siden begyndelsen af 1200-årene efterhånden blevet afløst af *norrænt mál* (eller *norræn tunga* eller blot *norræna*). Det fremgår fx af Sturla Þórðarsons saga om kong Hákon Hákonsson (skrevet omkring 1264—65). Her taler Sturla et sted om prioren over dominikanerordenens provins Dacia, der omfattede alle de nordiske lande, og kalder ham "overhoved over alle dominikanerklostre i det nordiske sprogområde (*á norræna tungu*)". Men meget ofte har *norrænt mál* osv. den snævrere betydning 'norsk-islandsk' til forskel fra dansk eller

svensk, som vi så det hos Óláfr Þórðarson ovenfor: i et fragment af et islandsk håndskrift fra omkring 1222 omtales den kong Knud "som både på det danske og på det norrøne sprog (*á danska tungu ok norræna*) kaldes Knud den Store". Fra omkring 1300 finder vi betegnelsen gengivet på latin, fx 1294 *in Norico* og ca. 1306 *lingva Norrensi*; i 1312 omtales "et dokument affattet på det norrøne almuesprog (*in vulgari Norico*), som vi har oversat til latin". Med udtrykket *in deme norreschen* i en tekst på nedertysk (plattysk) fra 1443 er det muligt at der tænkes specielt på sproget i Norge. Det gælder nok også for den titel som en svensk bibliotekar på omtrent samme tid skrev på et håndskrift i Linköping: "Prædikener over søndagens evangelietekster, på norsk (*evangelica dominicalica in norsken*)".

I hvert fald kan der ingen tvivl være når abbed Henrik fra Utstein kloster i 1515 fortæller om sin diplomatiske mission som rejseledsager for den franske og den skotske ambassadør, dels i Danmark, dels i Norge: abbeden måtte fungere som tolk for de udenlandske herrer og "oversætte fra det dansk-norske sprog (*lingvæ Danicæ Noricæ interpretatione operabar*)". Nordmanden Laurents Hanssøn havde i 1520'erne været skriver i Danmark, men omkring 1550, da han gav sig i kast med at oversætte Snorres *Heimskringla* til sin samtids sprog, måtte han erkende for sig selv at han havde *megit glemmt dansk maall*. På det tidspunkt var det gamle norske sprog fortrængt af dansk, der havde overtaget pladsen som officielt sprog i Norge, og ordet *norsk* kunne nu — foruden det forældede (gammelnorske) middelaldersprog — betegne den afart af dansk der taltes af nordmænd.

På Island finder vi ved samme tid at substantivet *danska* har fået den specifikke betydning 'det danske sprog' — fx noterer man i en boopgørelse i 1525 en *postilla í dönsku*. Og danskerne var naturligvis også opmærksomme på sprogforskellen: Oddur Gottskálksson fik ved et kongebrev tilladelse til at lade sin oversættelse af det Nye Testamente trykke (1540) *paa Islands tunghe*. Selv kunne islænderne endnu til sidst i 1600-årene kalde deres modersmål for *norræna* (osv.), men allerede i 1546 brugte den nysnævnte Oddur Gottskálksson

udtrykket *vort Islenzka tungu maal*. I 1540 rettede en gruppe ledende islændere en appel til kong Christian III om at afskedige tyskeren Klaus von Merwitz fra posten som guvernør (*hirðstjóri*) og om ikke at udnævne nogen "som ikke kender og overholder landets lov og ikke er af dansk tunge (*oc ecke er af danskre tungu*)". Her brugte islænderne endnu en gang det ældgamle udtryk, vel ikke uden diplomatisk tanke på at det med tiden var blevet dobbelttydigt. Men af hensyn til den holstenskfødte konge var de nødt til at vedlægge en oversættelse til nedertysk, og her valgte de at sige rent ud *unse spracke* 'vort sprog'. Efter 1540 gik betegnelsen *dönsk tunga* helt af brug.

Det af de nordiske mål vi sidst finder omtalt som et selvstændigt sprog er svensk. I første halvdel af 1300-årene dukker betegnelsen op, dels på modersmålet: *Hær begynnas biblia pa swensko*, dels på latin (1340—49): "en stor bibel på svensk (*in svenico*)"; i en svensk afskrift af *Historia Norvegiæ* fra omkring 1344—50 er det ovenfor citerede udtryk *norwaico sermone* skiftet ud med *sweco sermone*. At man skelnede mellem nationalsprogene i Sverige og Danmark, kan vi slutte af at det opbyggelige skrift *Sjælens Trøst* omkring 1425 blev oversat fra svensk til dansk, endda i den skånske dialekt som var den variant af dansk der stod svensken nærmest; de to tekster hævder selv at være skrevet *i swensko* henholdsvis *pa dansko*. Udtrykkeligt bliver de to sprog holdt ude fra hinanden i en lægebog fra begyndelsen af 1500-tallet, hvor det hedder at det latinske plantenavn *Plantago* betyder *wägebrede a dansko ok groblad* *pa swensko*.

I 1200-årene kunne islænderen Óláfr Þórðarson endnu føre en samtale med den danske konge Valdemar Sejf, for de talte begge "dansk tunge". Men opløsningen af det nordiske sprogfællesskab var så småt begyndt. Den politiske udvikling medførte at sprognormen blev forskellig fra land til land, og i 1400-tallet blev sproget på Island isoleret fra de øvrige nordiske mål. Længe efter, omkring 1722, gav Páll Vídalín en levende karakteristik af den nye sprogsituation: "Jeg mindes ikke at have set at sproget blev kaldt islandsk, før det var så forvandlet hos danskere, nordmænd og svenskere at de ikke

mere forstod deres gamle modersmål i vor mund, som da alene havde bevaret det rent og ublandet”.

Men selv om de tre sprog i Norge, Sverige og Danmark havde fået hver sit navn, var de dog stadig indbyrdes forståelige, som dialekter af ét og samme sprog. I den forstand var de vedblivende en “dansk tunge”. Og engang i årene 1321—23, altså omtrent på den tid da svensk for første gang omtales som et sprog for sig, skrev pavens svenske kollektor i Uppsala, Nils Sigvastsson, på ærkebiskoppens vegne til Vatikanet og anmodede paven om at stille en særlig skriftefader (*poenitentiarius*) til rådighed for de skandinaviske tilrejsende i Rom, “eftersom sproget i de tre riger, Danmark, Sverige og Norge, er så afvigende fra alle andre sprog at ikke engang tyskere kan forstå så meget som elementerne deraf”. Det er bemærkelsesværdigt at Nils Sigvastsson kun taler om ét sprog i de tre riger. Hundrede år senere (1425 og 1435) måtte der i samme ærinde på ny appelleres til paven, og igen tales der om de tre rigers fælles sprog (*idioma prædictorum trium regnorum*). Og det gentager sig i 1474, da svenskeren Peter Henriks-son udpeges til pønitentiar for pilgrimme fra Norden.

Afhængigt af synsvinklen kunne man imidlertid vælge at betone enheden eller uligheden. Når Christiern Pedersen i 1529, seks år efter Kalmarunionens endelige sammenbrud, indleder fortalen til sin danske oversættelse af det Nye Testamente med denne dedikation: *Naade och fred . . Vere met alle Danske, Suenske oc Norske, oc meth Alle andre som forstaa wort twngemaall* — så aner man politisk ønsketænkning bag ordene; svenskerne havde jo i forvejen deres Nye Testamente på modersmålet (1526). Til gengæld luer danskerhadet i den berygtede tale der tillægges biskop Hemming Gadh:

Därtillmed så värdas de icke heller att tåla som annat folk, utan trycka orden fram likasom de vilja hosta, och synas endeles med flit förvända orden i strupan, förrän de komma fram . . Men vårt tungomål, svenska mål, hålla de föraktligt och av stor överdådighet förvända de alla ord från sin rätta naturliga art och ljud: Den som vi efter rätt skick kalla Jacob, den göra de till Jeppe; den vi nämna Johan, honum förvända

de uti en Josse; den [som] hos oss heter Claes eller Nils, den göra de till en Nisse, och bruka de sådana förfalskning i många andra ord sammaledes.

Allerede under Engeltvedfejden i 1434 blev enhver som de svenske tropper fattede mistanke til, tvunget til at udtale, som et shibbolet, ordene *hvit hest i korngolf* — og ve den der afslørede sig som dansk! Engang i årene 1709—14 blev Ludvig Holberg under en fodtur fra København til Helsingør anholdt af en løjtnant der tog ham for en svensk spion. Ganske vist siger Holberg selv ikke noget om anledningen til misforståelsen, men det er den almindelige antagelse at løjtnanten blev vildledt af den unge nordmands tonefald. Hvis denne formodning holder stik, har vi her det tidligste vidnesbyrd om en notorisk svaghed hos danskere: de fleste er ude af stand til at skelne en nordmand fra en svensker på grundlag af udtalen. På omtrent samme tid siger Páll Vídalín at “man kan kende nordmænd fra danskere af *sono enuntiandi* [dvs. tonefaldet], selv om de taler dansk”.

Alle disse eksempler på forskelle mellem de skandinaviske sprog vidner dog, når alt kommer til alt, først og fremmest om at disse sprog står hverandre meget nær, så nær at de er indbyrdes forståelige. Og medens traktater med fremmede lande blev affattet på et internationalt sprog — latin, tysk, fransk, eller engelsk, som tiderne skiftede — så blev overenskomster mellem de nordiske lande regelmæssigt skrevet på dansk og/eller svensk, senere hen også på norsk. De få undtagelser fra denne regel er knyttet til sager med et videre internationalt perspektiv, som da den gottorpske prins Adolf Fredrik besteg den svenske trone i 1750 (traktat på tysk), eller da et svensk-norsk troppekontingent besatte Slesvig i 1849 (traktat på fransk). Bortset fra at der i løbet af 1800- og 1900-årene er skabt to norske sprognormer, har situationen i det store og hele været uændret siden 1500-tallet. Svenskere, nordmænd og danskere kommunikerer stadig ved hjælp af deres modersmål; det kan ikke nægtes at kommunikationen nu og da forstyrres af misforståelser, ja undertiden truer med at bryde sammen, men det er uimodsigeligt at der kun kræves en

smule øvelse for at overvinde vanskelighederne. De tre nationalsprog følger på det nærmeste samme udviklingslinjer: de danner i vidt omfang samme eller modsvarende nye ord eller låner dem fra fremmede sprog, og de låner også en del fra hverandre, specielt bliver mange svenske ord optaget i norsk og dansk. Og ved at bruge dansk, norsk eller svensk som deres andetsprog har islændere og færingere, samer og finner del i dette nordiske sprogfællesskab.

Opløsningen af det nordiske sprogfællesskab, der tog sin begyndelse da islandsk blev isoleret, gik altså i stå igen for over 400 år siden. Men vil stilstanden vare evigt? I 1972 blev Danmark, alene af de nordiske lande, medlem af de Europæiske Fællesskaber (EF), og dansk blev ét blandt syv sprog i organisationen. En mængde officielle dokumenter må oversættes til dansk, navnlig fra fransk, og det anses for yderst vigtigt at oversættelsen stemmer overens med originalteksten, ikke blot så den dækker meningen, men således at de enkelte syntaktiske led korresponderer. Der opstår herved en konflikt mellem det ofte meget komplicerede sprog i EF-dokumenter og de officielle bestræbelser i Danmark (såvel som i Norge og Sverige) på at reformere og forenkle lovsprog og kancellistil. Allerede nu er den principielle ligestilling mellem de syv sprog en byrde for administrationen af EF; og vil man reducere antallet af officielle sprog, må det uvægerlig ramme dansk, der er modersmål for under 2 procent af den samlede EF-befolkning. I så fald vil Danmarks repræsentanter i EF være nødt til at beherske et fremmed sprog, og dansk vil blive et andenrangs sprog, et almuesmål, i forhold til ikke blot de officielle EF-sprog, men også de øvrige nordiske sprog. Der er grund til at frygte at en sådan udvikling kan blive begyndelsen til en ny fase i opløsningen af det nordiske sprogfællesskab.

Noter

Denne artikel foreligger tillige på engelsk, under titlen *The Disintegration of the Danish Tongue*, i *Sjötiú ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni*, 1977, s. 481—90. I den danske omarbejdelse er nogle

passager udeladt, andre tilføjet, og de middelalderlige kildesteder er hovedsagelig gengivet i oversættelse; ved egentlig citering er stavemåden lempeligt normaliseret.

Om begrebet "dansk tunge" kan henvises til en artikel af Peter Skautrup i Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder II, 1957, sp. 662—64. Kildestederne er registreret hos C. C. Rafn: *Antiquités de l'Orient*, 1856, s. XVII—XLV, og hos Håkon Melberg: *Origin of the Scandinavian Nations and Languages I*, 1949, s. 89—116. At betegnelsen er skabt uden for Norden mente allerede islænderen Jón Ólafsson den ældre (1705—79) i en utrykt afhandling, jf. Jón Helgason: *Jón Ólafsson frá Grunnavík*, 1926, s. 209; i øvrigt henvises til J. Steenstrup: *Normannerne II*, 1878 (optrykt 1972), s. 321—22, T. E. Karsten: *Germanerna*, 1925, s. 151—53, Gustav Indrebø: *Norsk målsoga*, 1951, s. 92, og L. L. Hammerich i *Danske Studier* 1953, s. 120—21.

Dokumentationen er hentet fra følgende kildepublikationer: *Citaret af Dudo* fra *Monumenta Germaniæ historica*, *Scriptores IV*, 1841, s. 47. — *Saxo-citaret*: *Saxonis Gesta Danorum*, udg. J. Olrik & H. Ræder, 1931, s. 338. — *Dokumentet fra 1140*: *Diplomatarium Danicum*, 1. række II, 1963, s. 153. — *Jyske Lovs fortale*: Danmarks gamle Landskabslove II, 1933, s. 16; i en afskrift fra sidst i 1400-årene står der "på dansk tunge", men i danske kilder er der kun få og sene eksempler på udtrykket, således i folkevisen om Erik Menveds bryllup (Danmarks gamle Folkeviser III, 1862, s. 455 og 458) og i digtet om Hertug Frederik af Normandi (Romantisk Digtning fra Middelalderen I, udg. C. J. Brandt, 1869, s. 283). — *Grågåsen*: *Grågås I*, udg. Vilhjálmur Finsen, 1852 (optrykt 1974), s. 172. — *Historia de antiqvitare regum Norvagiensium*: *Monumenta historica Norvegiæ*, udg. G. Storm, 1880, s. 24. — *Præsternes rapport*: *Diplomatarium Svecanum II*, 1837, s. 628. — *Pavebrevet 1078*: *Diplomatarium Norvegicum VI*, 1863—64, s. 2. — *Pavebrevet 1194*: *Diplomatarium Arna-Magnæanum II*, udg. G. J. Thorkelin, 1786, s. 14. — *Pavebrevet 1376*: *Dipl. Norv. VII*, 1867—69, s. 313. — *Rodrigo Ximenes*: *Hispaniæ illustratæ scriptores II*, 1603, s. 29; jf. D. A. Seip: *Gjennem 700 år*, 1954, s. 8—9. — *Ælnoth*: *Vitæ sanctorum Danorum*, udg. M. Cl. Gertz, 1908—12, s. 83—84; jf. C. C. Rafn: *Antiquités de l'Orient*, 1856, s. XLI, Jón Sigurðsson i indledningen til Sveinbjörn Egilsson: *Lexicon poëticum*, 1860, s. XXVI—XXVII, og Erik Jonsson: *Oldnordisk Ordbog*, 1863, s. XXVII. — *Saxo*: *Gesta Danorum*, 1931, s. 111, jf. fortalen s. 7. — *Historia Norvegiæ*: *Mon. hist. Norv.*, s. 98; jf. Asgaut Steinnes i [Norsk] *Historisk Tidsskrift* 34, 1946, s. 1—61, især s. 45—46 og 60, samt Anne Holtsmark i *Kulturhist. Leks. VI*, 1961, sp. 585—87, og Svend Ellehøj: *Studier over den ældste norrøne historieskrivning*, 1965, s. 142—74, især s. 144—45 og 159. — *Óláfr Þórðarson*: Den tredje og fjerde grammatiske afhandling i Snorres Edda, udg. Björn

M. Ólsen, 1884, s. 87. — *Sturla Þórðarson*: Fornmanna sögur X, 1835, s. 76—77; jf. om norrønt mål Alfred Jakobsen i Kulturhist. Leks. XII, 1967, sp. 356—57, og listen over kildesteder hos H. Melberg: Origin etc. I, s. 116—37. — *Fragmentet fra ca. 1222*: Scriptorum rerum Danicarum II, 1773, s. 426; jf. Rafn, s. XLI—XLII, og Jón Sigurðsson i Lexicon poëticum, s. XXVII. — *Citatet 1294*: Dipl. Arna-Magn. II, 1786, s. 149. — *Citatet ca. 1306*: Monum. hist. Norv., s. 171. — *Citatet 1312*: Danske Magazin I, 1745, s. 328. — *Nedertysk citat 1443*: Norges gamle Love, 2. række I, 1912, s. 249. — *Linköping-håndskriftet*: Kulturhist. Leks. XIII, 1968, sp. 429. — *Abbed Henrik fra Utstein*: Dipl. Norv. VII, 1867—69, s. 525. — *Laurents Hanssøn*: Videnskabselskabets Skrifter II, 1, Christiania 1898, s. 3. — *Boopgørelsen 1525*: Diplomatarium Islandicum IX, 1909—13, s. 298. — *Oddur Gottskálksson*: Hid nya Testament, faksimileudg. 1933, blad A 2r; jf. Jón Sigurðsson i Lex. poët., s. XXX. Eksempler på norræna og íslenska i bogtitler findes hos Melberg, s. 83—85. — *Islændernes brev til Christian III*: Dipl. Isl. X, 1911—21, s. 539 og 542. — *Betegnelsen svenska*: Svenska Medeltidens Bibel-Arbeten I, utg. G. Klemming, 1848, s. 1, og Dipl. Svec. IV, 1853—56, s. 710; jf. Elias Wessén i Kulturhist. Leks. XVII, 1972, sp. 504—05, og Melberg, s. 137—40. — *Historia Norvegiæ på svensk*: Mon. hist. Norv., s. 225. — *Sjalens Trøst*, udg. Niels Nielsen, 1937—52, s. 8. Siællinna thrøst, utg. Sam. Henning, 1954, s. 4. — *Lægebogen*: Låke- och örte-böcker från Sveriges medeltid, utg. G. Klemming, 1883—86, s. 90. — *Páll Vídalín*: Skýringar yfir Fornyrðir Lögbókar þeirrar, er Jónsbók kallast, 1854, s. 138. — *Nils Sigvasts-sons brev*: Dipl. Dan., 2. rk. VIII, 1953, s. 355; også i Dipl. Svec. Appendix: Acta Pontificum Svecica I, 1936—42, s. 189—90. — *Brevene af 1425, 1435 og 1474*: Dipl. Norv. XVII, 1902—13, s. 346, 978 og 1250. — *Christiern Pedersen*: Det Ny Testamente, faksimileudg. i Danske Bibelarbejder fra Reformationstiden II, 1950, blad a 2r. — *Hemming Gadh*: Scriptorum rerum Svecicarum III, 1, 1876, s. 49—50; talen er opdigtet af ærkebiskop Johannes Magnus (skrevet 1540, trykt 1554), jf. E. Hildebrand i [Svensk] Historisk Tidsskrift VI, 1886, s. 235—40. — *Hvit hest i korngolf*: Sam. v. Pufendorff: Continuirte Einleitung zu der Historie etc., 3. udg. 1693, s. 155; jf. Peter Skautrup: Det danske sprogs historie II, 1947, s. 37. — *Ludvig Holberg*: Samlede Skrifter V, 1920, s. 30; jf. Ludvig Holbergs Memoirer, udg. F. J. Billeskov Jansen, 1943, s. 37, og P. Skautrup: Det danske sprogs hist. III, 1953, s. 26. — *Páll Vídalín*: Skýringar etc., s. 126. — *Traktaterne*: Sverges traktater med främmande magter VIII, 1922, nr. 49; Danske Tractater efter 1800. Første Samling: Politiske Tractater I, 1877, nr. 93. — *Nordisk kommunikation*: Einar Haugen i Nordisk tidskrift (Letterstedts) 1953, s. 227—48; Øivind Maurud i Samtiden 1975, s. 553—62; jf. Karl-Hampus Dahlstedt i Språkvårdsstudier, red. B. Molde, 1974, s. 171—

87. — *Sprogudviklingen*: Se ordlisterne i Nordiske sprogproblemer, 6 bind 1956—67, og i Ny ord i dansk 1968—69 (1972) og 1970—71 (1978); jf. A. Karker, A. Hellevik og G. Bergman i Sprog i Norden 1971, s. 29—55, og Finn-Erik Vinje: Svecismer i moderne norsk, 1972. — *Lovsproget*: A. Hellevik, B. Molde og A. Karker i Sprog i Norden 1973, s. 51—73; jf. Vejledning om sproget i love og andre retsforskrifter, af 15. oktober 1969. — *Sprog i EF*: Harald Haarmann: Grundfragen der Sprachenregelung in den Staaten der Europäischen Gemeinschaft, 1973, s. 151—55.